Alfreda Petrulienė, Dovilas Petrulis

Sabonių kapinynas

2012 m. gegužės–spalio mėnesiais vykdyti archeologiniai žvalgymai Panevėžio r., Sabonių kaimo (Upytės sen.) lauke, esančiame 40 m į ŠR nuo Upytės upelio, 513 m į R nuo kelio Panevėžys–Krekenava, 980 m į PV nuo Rojūnų dvarvietės. Archeologinių žvalgymų lauko dydis – 100x80 m. Žvalgytas spėjamas suardytas kapinynas ariamame lauke, kuriame buvo nuolat vykdomi žemės ūkio darbai (1 pav.). Archeologinius žvalgymus inicijavo PKM archeologai.

Šių archeologinių žvalgymų būtinybę ir pradžią pirmiausia lėmė 2008 m. į PKM patekę radiniai iš spėjamo suardyto Sabonių kapinyno. Apie 600 m atstumu į P nuo spėjamo suardyto kapinyno, ant Upytės upės dešiniojo kranto yra išlikę kaimo kapeliai. 2009 m. archeologas M. Mačiulis 2 ha plote vykdė žvalgymus, o šalia nefunkcionuojančių kaimo kapelių 40 m² plote atliko žvalgomuosius archeologinius tyrimus (*ATL 2009 metais*, V., 2010, p. 122–123). Tyrimų metu rasti keli V–XI a. radinių fragmentai: pjautuvėlis, siauraašmenio kovos peilio geležtė, juostinė žalvarinė apyrankė, kalto galvutė. Vėlesnio laikotarpio radiniai – diržo sagtelės fragmentas, kelios vinys. Nesuardytas kultūrinis sluoksnis toje vietoje nebuvo fiksuotas. 2012 m. balandžio 7 d. lankydamasi minėtame lauke žvalgymų autorė suartos žemės paviršiuje rado kelis žirgų kaulus (2 pav.) ir XIII–XIV a. kapams būdingų įkapių fragmentų: sulankstytos įvijos dalis ir keletą sunkiai identifikuojamų deformuotų ugnyje metalinių dirbinių. Po šios žvalgymų ekspedicijos buvo parengtas archeologinių žvalgymų projektas.

Prieš archeologinius žvalgomuosius tyrimus, siekiant tiksliau nustatyti-lokalizuoti kapinyną, buvo analizuojami koordinuoti ir išdidinti topografinių žemėlapių lapai, gautus rezultatus lyginant su kitais XIX–XX a. topografiniais

1 pav. Sabonių kapinynas, žvalgymų vieta. D. Petrulio nuotr.

Fig. 1. The Saboniai Cemetery survey site

žemėlapiais bei 2004 m. ortofotografijomis. Šis metodas dėl aktyviai šioje vietovėje vykdytos žemės ūkio veiklos ir melioracijos apčiuopiamų rezultatų nedavė. Nustatyta, kad pagrindiniai šios vietovės aplinkos pokyčiai vyko XX a.

2012 m. Sabonių kaime žvalgant vizualiai, naudojant metalo ieškiklius, fiksuojant radinių koordinates, ariamos žemės paviršiuje ir armenyje bendrai surinkti 143 inventorinami ir neinventorinami radiniai. Buvusio kapinyno teritorijoje aptikti radiniai suskirstyti į grupes. Stambiausią rastų radinių grupę sudaro žirgų aprangos ir jos puošybos detalės (43 vienetai): žalvariniai žvangučiai, geležiniai žąslai, laužtukai, grandys, kamanų apkaustai ir jų fragmentai, dirželių sagtys, antkaklių, įvijų dalys. Nors šie dirbiniai stipriai korodavę, deformuoti, sulaužyti, pasidengę patina, jie nebuvo deginti laužo ugnyje, nesusilydę. Atskirą radinių grupę sudarė žalvariniai papuošalai kartu su lydinukais (fragmentai) – 40 vienetų. Šioje radinių grupėje išsiskiria keli sidabriniai papuošalai, iš kurių pažymėtina ypač puošni ornamentuota pasaginė segė gyvūniniais galais (sveika, labai nežymiai deformuota adatėle) (3 pav.). Kaip minėta, nemažą radinių dalį sudaro žalvariniai papuošalų fragmentai – lydinukai, kurie buvo deformuoti ugnyje. Jie priskirti prie puošybos detalių, kurios buvo naudotos kaip įkapės. Šių radinių forma pakitusi, jau visiškai neaiški. Bet jie yra pagrindiniai buvusių degintinių mirusiųjų kapų liudininkai. Dažnai jie smulkūs, arime rasti metalo ieškikliu. Atskirą radinių grupę sudaro buities daiktai (5 vienetai): akmeninis galąstuvėlis su skylute pakabinimui, žalvarinė svarstyklių lėkštelės šukė, švininiai svarstyklių svareliai, adatos dalis. Dirvos paviršiuje rastos 2 žiestos keramikos puodo šukės. Prie mažiau informatyvių radinių priskirti XVI–XX a. radiniai (18 vienetų). Visi išarti žirgo dantys ir smulkūs kaulų fragmentai (35 vienetai) rasti daugiausia kalvelės pakilumoje, žemės paviršiuje. Atlikus osteologinę analizę nustatyta, kad žirgų kaulai ir jų

2 pav. Žirgų kaulai iš Sabonių kapinyno. D. Petrulio nuotr.

Fig. 2. Horse bones from Saboniai cemetery

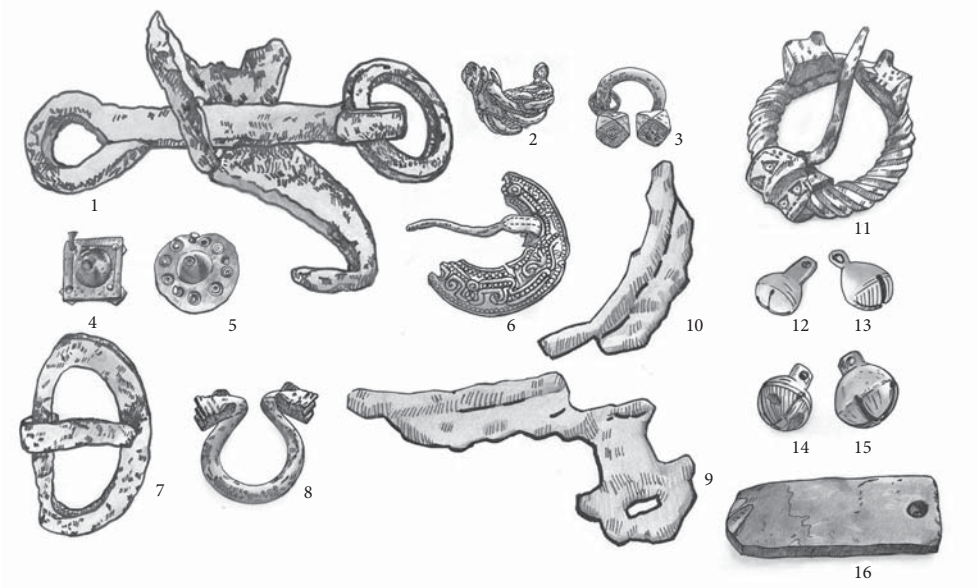

3 pav. Sabonių kapinyno radiniai: 1 – žąslai; 2 – žiedo fragmentas; 3, 8, 11 – pasaginės segės; 4, 5 – apkaustėliai; 6 – žiedinė segė; 7 – sagtis; 9, 10 – žąslų laužtukai; 12–15 – žvangučiai; 16 – galąstuvėlis.
D. Gailiūnaitės piešt.

Fig. 3. Saboniai Cemetery finds: 1 – a bridle bit; 2 – a fragment of the ring; 3, 8, 11 – penannular brooches; 4, 5 – metal decorations; 6 – a ring brooch; 7 – a buckle; 9, 10 – curb bits; 12–15 – crotals; 16 – a small whetstone

fragmentai patvirtino daugiau nei kelių žirgų palaidojimus. Tiesa, šiame išartame spėjamo Sabonių kapinyno lauke stambesnių žirgo kaulų nerasta.

Atlikus archeologinius žvalgymus 8000 m² teritorijoje, buvo nustatyta buvusio kapinyno vieta ir jo teritorijos plotas. Gausiausia radinių koncentracija nustatyta žvalgytos teritorijos ŠV dalyje. Rastos XIII–XIV a. įkapės, kurias sudarė papuošalai bei jų fragmentai, žirgų kaulai, kiti įkapėms būdingi radiniai buvo išplitę teritorijos ŠV dalyje. Radiniai į pakraščius išsisklaidę retėjančia tvarka, vadinasi, radiniai ir jų paplitimas buvo pagrindinis motyvas ir įrodymas lokalizuojant suardyto kapinyno vietą. Pagal išsibarsčiusius radinius, jų radimo koordinates buvusio kapinyno plotas galėjo siekti iki 1400 m². Kalvelė, kurioje buvo sunaikintas kapinynas su degintiniais mirusiųjų kapais ir žirgų palaidojimais, nuarta labai stipriai, pakiluma vos pastebima.

Dėl tolesnės šio objekto apsaugos ir paskelbimo kultūros vertybe rekomenduojama imtis atitinkamų priemonių, numatytų Lietuvos Respublikos Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatyme. Pirmiausia nustatytoje buvusioje kapinyno vietoje būtina apriboti bet kokius žemės judinimo darbus. Siūloma KPD organizuoti šio objekto teisinę apsaugą. Rekomenduojama tolesnių archeologinių tyrimų metu nustatyti kapinyno vietos archeologinių sluoksnių išlikimo laipsnį ir būklę, Nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo tarybai spręsti dėl šio objekto apsaugos priemonių panaudojimo (pradinė apsauga, archeologiniai tyrimai, vertinimas, konservavimas, priežiūra, saugojimas).

Saboniai Cemetery

During May – October 2012, a field survey (100 x 80 m) was conducted at the site of a suspected destroyed cemetery in a field in Saboniai village (Panevėžys District, Upytė eldership) (Fig. 1). The fieldwalking and metal detector survey resulted in 143 finds. The finds discovered on the grounds of the former cemetery were divided into groups. The grave goods consisted of 13th–14th-century ornaments (fragments, melted pieces), household items, and equestrian gear elements (fragments). Hand thrown pottery was also found. The horse bones and bone fragments confirm the burials of more than several horses. (An osteological analysis of the bones was conducted.) The 16th–20th-century finds were assigned to the non-informative find group. On the basis of the scattered finds and their discovery co-ordinates, the cemetery could have been up to 1400 m² in size.

Vykintas Vaitkevičius

Bajorų kapinynas

2012 m. KU ir KšM tęsė Bajorų kapinyno (Elektrėnų sav., Kietaviškių sen.) tyrinėjimus (*ATL 2006 metais*, V., 2007, p. 146–153; *ATL 2007 metais*, V., 2008, p. 192–198; *ATL 2008 metais*, V., 2009, p. 134–140; *ATL 2009 metais,* V., 2010, p. 128–135; *ATL 2010 metais,* V., 2011, p. 116–124; *ATL 2011 metais,* V., 2012, p. 136–147). Radiniai perduoti KšM.

Buvo tęsiami ploto 28 tyrimai (4 m²) (1 pav.) ir dar kartą 2006 m. tirti plotai 1 ir 2 (21,25 m²). Ekspedicijos metu vandens lygis pelkėje buvo aukštesnis už vidutinį, abu tyrimų plotus sėmė vanduo. Tačiau pirmą kartą Bajorų kapinyno Š papėdė buvo tiriama sausomis sąlygomis: pylimas iš žemių pripiltų maišų sulaikė iš viršaus plūstantį vandenį. Ant stumdomų tiltelių buvo galima dirbti prie kiekvieno iš tiriamų kvadratų ir ketvirčių (2, 3 pav.) (siekiant rezultatų tikslumo, 1x1 m dydžio kvadratai papildomai padalyti į ketvirčius).

Gruntas buvo rūpestingai išplautas keturiose stacionariose plovyklėse su keičiamais 2x2 mm ir 3x3 mm tankio sietais. Vandenį iš pelkės kanalo tiekė aukšto slėgio benzininis siurblys „Honda Pressure WB20X“, naudota 60 m ilgio žarna ir penkios papildomos 20 m

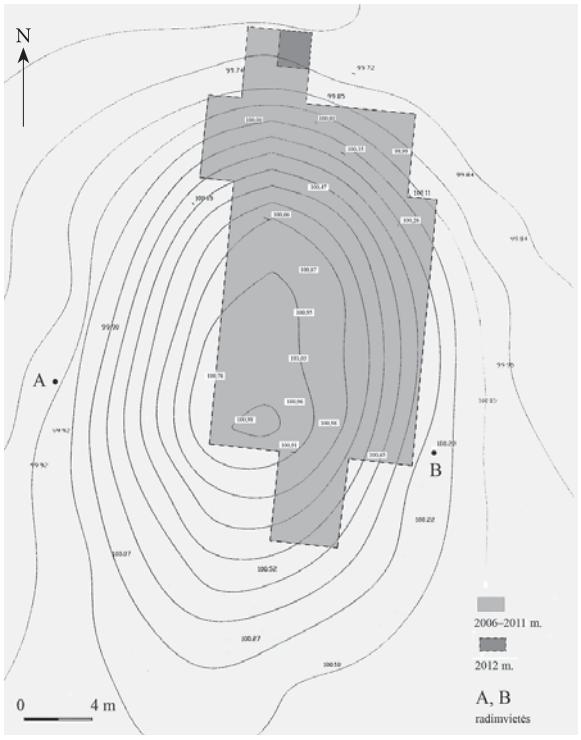

1 pav. Bajorų kapinyno 2006–2012 m. archeologinių tyrinėjimų planas. R. Mockaus brėž. su V. Vaitkevičiaus papildymais

Fig. 1. Plan of the 2006–2012 excavations in Bajorai Cemetery